

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Богданова І.М. Педагогічна інноватика: Навч. посібник. – Одеса: “ТЕС”, 2000. – 148 с.
2. Богданова І. М. Професійна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій. Автор. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2003. – 40с.
3. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпритация. – М.: Академія, – 2001, – 192 с.
4. Левина М.М. Технологии профессионального педагогического образования: Учебное пособие для студентов. – М.: Изд.центр “Академия”, 2001. – 272 с.
5. Маляренко О.С. Проблема задачного підходу в професійній підготовці вчителя початкових класів // Вісник ЛНПУ. – 2007. – № 3 (120). – С 156-160.
6. Маляренко О.С. Критеріальні дидактико-методичні задачі як засіб діагностики професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів // Вісник ЛНПУ. – 2006. – №18 (113). – С.141 – 147.
7. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці. – К.: Знання. – 1989. – 48с.
8. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.П.Рапацевич. – Мн.: “Современное слово”, 2005. – 720с.

УДК 378.147

Ю.Г. Марченко

### **ПОКАЗНИКИ І КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ**

*У статті розроблена структурна модель комунікативної компетентності майбутніх юристів, яка складається із двох компонентів: юридичного та психолого-педагогічного. Згідно із запропонованою структурою визначені показники сформованості комунікативної компетентності майбутніх юристів та критерії їх вираженості. Виділені показники та критерії сформованості компетентності у спілкуванні допомагають спрямувати зусилля на послідовне та ефективне керування процесом впливу на різні об'єкти професійної діяльності.*

*In the article the structural model of the communicative competence of the future lawyers is worked out, it is find out that it consists of two components – the first one is the judicial and the second one is the physiological and pedagogical. In accordance with this structure the indices of the level of the communicative competence forming and criteria of their expression are determined. The defined indices and criteria of the level of the communicative competence forming help to direct the efforts on the successive and effective influence on different objects of the professional activity.*

Підготовка високоосвіченого фахівця-юриста в умовах сьогодення вимагає підвищення рівня його професійної компетентності, однією із складових якої є комунікативна компетентність. Оскільки метою вищої освіти в Україні у контексті вимог Болонського процесу стає “підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства через новаторство у навчанні, вихованні та науково-методичній роботі”, [1: 241] то наголос все більше робиться на універсальності підготовки випускника, його адаптованості до ринку праці. Комунікативна компетентність майбутніх юристів, що визначається нами як *складна інтегративна якість особистості, яка характеризує рівень володіння знаннями та вміннями у сфері спілкування, достатній для вирішення професійних завдань*, є необхідним чинником досягнення спеціалістами конкурентноздатності на ринку праці в швидко змінюваних умовах сучасного світу.

Аналіз психолого-педагогічної та юридичної літератури засвідчує, що в сучасній науці накопичено вже чималий обсяг доробок, які присвячені дослідженню проблем процесу спілкування в цілому та комунікативної компетентності зокрема: проблеми сутності і структури спілкування розглядають у своїх працях Г.М. Андреева, В.В. Давидов, А.А. Лобанов, Л.А. Петровська, А.В. Петровський; педагогічному спілкуванню приділяють увагу О. О. Бодальов, В. А. Кан-Калік, Я. Л. Коломінський, О. О. Леонт'єв; проблеми культури спілкування юристів висвітлюють О.М. Бандурка, В.Л. Васил'єв, М.М. Ісаєнко, О.О. Павленко, В.В. Романов, Ю.В. Чуфаровський.

Разом з тим, недостатньо визначеними залишаються структурні компоненти комунікативної компетентності юристів та показники і критерії сформованості цього явища у майбутніх юристів, що зумовило актуальність даної статті. Метою статті є визначення показників сформованості комунікативної компетентності та критеріїв вираженості цих показників у майбутніх юристів, що дасть нам можливість аргументовано вживати адекватні педагогічні засоби для покращення рівня комунікативності студентів правознавчих вищих навчальних закладів.

Відповідно до визначеної мети перед нами поставили такі завдання:

- розробити структурну модель комунікативної компетентності майбутніх юристів;
- визначити показники сформованості комунікативної компетентності майбутніх юристів, враховуючи структурну модель;
- розробити критерії вираження визначених показників комунікативної компетентності.

Комунікативна компетентність майбутніх юристів характеризується нами як здатність здійснювати ними ефективне професійне спілкування, тобто продуктивне співробітництво з іншими учасниками правовідносин, створення морально-психологічної атмосфери досягнення найбільш сприятливого результату в стосунках з колегами і клієнтами, забезпечення впливу на партнерів зі спілкування. Отже, розробляючи структурну модель комунікативності юристів, ми не можемо обминути увагою різні підходи та точки зору щодо структури самого спілкування. Існуючі в науковій літературі визначення окремих аспектів структури спілкування наведені нами нижче.

1. Найбільш загальноживаною є структура спілкування, розроблена Г.М. Андреевою, в якій виділяються: комунікативна, перцептивна, інтерактивна сторони. З дослідницею згодні: І.О. Зимня, В.Н. Панферов, Ю.І. Пассов, Л. А. Петровська, І.І. Риданова, Я. Яноушек.

2. С.І. Самигін розподіляє структуру спілкування на етапи: прогностичний; початковий; управління спілкуванням; аналіз здійсненої системи спілкування; моделювання спілкування в майбутній діяльності.

О.М. Бандурка, Н.П. Волкова, вносячи свої корективи, в цілому підтримують наявну точку зору.

3. Згідно з запропонованою В.М. Федорчуком моделлю, у процесі спілкування виділяються: пізнавальний, емоційний, поведінковий компоненти. Прихильниками цієї моделі є О.О. Павленко, А.П. Панфілова, Т.Ф. Цигульська.

4. Б.Ф. Ломов, дотримуючись виділення перцептивної, комунікативної та інтерактивної функцій у спілкуванні, має свій власний погляд на рівні аналізу спілкування, і виділяє: макрорівень, мезорівень, мікрорівень аналізу. В поле дії нашого дослідження підпадають мезорівень (вивчення окремих контактів, до яких вступають юристи, вивчення спілкування, як такого, як взаємодії індивідів) та мікрорівень (вивчення окремих узгоджених актів спілкування – дія юриста та пов'язана з нею дія / протидія партнера). Макрорівень – спілкування юриста розглядається як найважливіша сторона його життя і передбачає вивчення спілкування в інтервалах часу, які можна співставити з тривалістю життя людини, – на жаль, потребує більш тривалих та вагомих досліджень.

5. З позицій теорії комунікації у структурі спілкування виділяються в найбільш загальному вигляді: джерело інформації (адресант) – кодування – канал зв'язку –

декодування – одержувач повідомлення (адресат) та обов'язково зворотній зв'язок між адресантом та адресатом. Дослідники, які зробили свій внесок у дану теорію: Ф.С. Бацевич, І.С.Вовчак, Н.П. Волкова, Я.Ю. Кондратьєв.

Подальші дослідження феномену комунікативної компетентності свідчать, що у ньому виділяються різні складові: уміння орієнтуватися у різних ситуаціях спілкування; спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням; адекватна орієнтація людини у самій собі; готовність і уміння будувати контакт з людьми; знання, уміння і навички конструктивного спілкування. Тобто складовими її виступають: цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння, навички.

Складність, багатство, різносторонність досліджуваної комунікативної компетентності спричинили розробку нами структурної моделі цього явища, яка б враховувала основні, найбільш загальноживані точки зору щодо структури самого спілкування.

Детальний аналіз комунікативної компетентності юриста дає нам підстави стверджувати, що вона містить: **емоційний, поведінковий та когнітивний компоненти**. Кожен із компонентів має свої складові (Рис. 1).

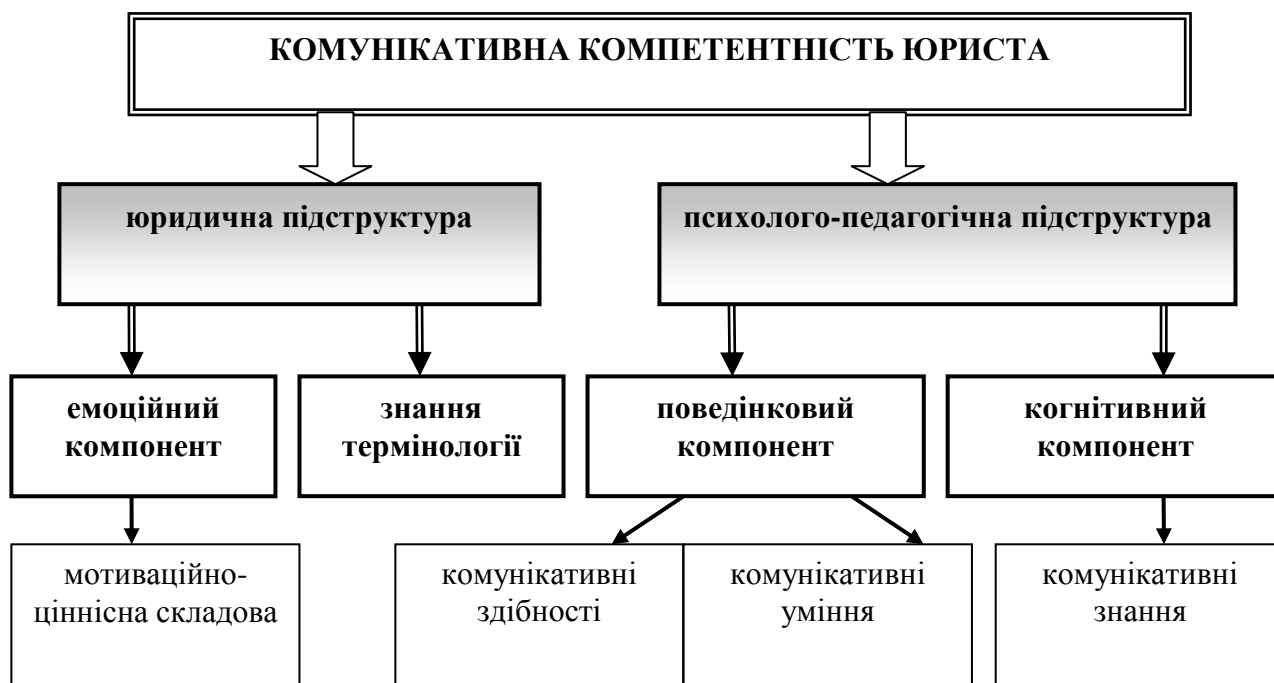


Рис. 1. Структурна модель комунікативної компетентності юриста.

**Емоційний компонент** включає в себе *мотиваційно-ціннісну складову*: мотиви вибору професії юриста; інтерес до обраної професії; прийняття себе та інших; комунікативні установки; професійні орієнтації юриста, які визначають спрямованість його спілкування, вибір тих чи інших способів взаємодії із співробітниками, клієнтами, іншими учасниками правовідносин;

**Поведінковий компонент** має у своєму складі *комунікативні здібності* та *комунікативні уміння*: уміння кодувати та декодувати вербальні і невербальні повідомлення; уміння адаптуватися в професійних ситуаціях, у тому числі ситуаціях спілкування з іноземними партнерами; уміння справляти враження, самоподача; уміння володіти техніками ефективного спілкування; уміння впливати на аудиторію; ступінь комунікабельності.

**Когнітивний компонент** містить *комунікативні знання*: знання рідної та, як мінімум, однієї іноземної мови; знання психологічних особливостей спілкування; знання правил офіційної субординації; знання засобів впливу на аудиторію та прийомів справляти

враження; знання засобів і прийомів встановлення, підтримки і завершення психологічного контакту для досягнення мети; соціокультурні знання реалій країни, мова якої вивчається.

Аналіз особливостей юридичної діяльності засвідчує, що комунікативна компетентність майбутніх юристів повинна розглядатися як єдність двох взаємопов'язаних, але якісно своєрідних підструктур: юридичної та психолого-педагогічної.

Із запропонованої нами моделі комунікативної компетентності майбутнього юриста видно, що *юридична підструктура* включає в себе мотиваційно-ціннісну складову **емоційного компоненту** та знання професійної термінології й уміння кваліфіковано її використовувати.

Щодо *психолого-педагогічної підструктури*, яка охоплює способи організації професійної взаємодії з клієнтами, учасниками юридичних відносин, вербальні та невербальні засоби спілкування, прийоми впливу на учасників спілкування, вважаємо, що її будуть складати **поведінковий та когнітивний компоненти** компетентності.

Від розвитку означених компонентів залежить здатність майбутніх юристів до продуктивного спілкування і з колегами, і з суб'єктами правовідносин, здійснення обумовленого ситуацією впливу на партнерів із спілкування, створення сприятливого психологічного мікроклімату у юридичному колективі.

Суттєвий обсяг у структурі комунікативної компетентності мають, крім того, інтерактивна, комунікативна, перцептивна складові. У деяких дослідженнях культура спілкування фахівця включає у себе інтерактивні, комунікативні, перцептивні уміння [2]. На наш погляд, по-перше, явище спілкування є настільки багатограним, що правомірним є аналіз його складових з різних точок зору; по-друге, складові комунікативної компетентності, виділені нами, поєднують у собі способи взаємодії (інтеракція), способи сприйняття (перцепція) та способи приймання – передачі інформації (комунікація) під час професійного спілкування юриста.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що і у вітчизняних, і у закордонних авторів показники та рівні ділового спілкування зводяться в основному до характеристики стилів спілкування (авторитарного, демократичного і ліберального) [2: 61-67].

Ми вважаємо, що стиль спілкування не може всебічно характеризувати таку складну інтегральну якість, як комунікативна компетентність майбутніх юристів, оскільки він являє собою систему способів і прийомів взаємодії юриста з іншими учасниками правовідносин. Тобто, стиль спілкування визначає інтерактивну складову комунікативності. Внаслідок чого поза увагою залишаються способи сприйняття юристом співрозмовника, способи передачі та отримання ним інформації, ціннісні орієнтації юриста під час взаємодії.

На наш погляд, показники та критерії сформованості комунікативної компетентності майбутніх юристів повинні включати у себе всі компоненти психолого-педагогічної та юридичної підструктур цього явища, тобто: емоційний, поведінковий, когнітивний.

Розроблена структура комунікативної компетентності уможливила визначення показників сформованості цього явища та критеріїв їх вираженості, які згруповані нами у таблицю 1.

Отже, визначені особливості комунікативної компетентності юристів дозволяють нам зробити такі **висновки**:

- комунікативна компетентність майбутніх юристів як будь-яке системне утворення має свою структуру, яка складається із двох підструктур: юридичної (емоційний компонент) та психолого-педагогічної (поведінковий та когнітивний компоненти);
- відповідно до розробленої структурної моделі комунікативної компетентності нами були визначені показники сформованості цієї якості у майбутніх юристів. Показником емоційного компоненту виступають мотиваційно-ціннісні орієнтації юристів, показниками поведінкового компоненту є комунікативні здібності та

комунікативні уміння, показником когнітивного компоненту – комунікативні знання;

Таблиця 1.

**Компоненти, показники та критерії оцінки комунікативної компетентності**

Компоненти	Показники	Критерії оцінки
<b>ЕМОЦІЙНИЙ</b>	<b>Мотиваційно-ціннісні орієнтації</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>● мотиви вибору професії;</li> <li>● орієнтація на завдання професійної діяльності, її продуктивні кінцеві результати;</li> <li>● орієнтація на інших осіб, формування толерантних міжособистісних стосунків і позитивного психологічного мікроклімату в колективі;</li> <li>● орієнтація на офіційну субординацію, регламентацію стосунків у режимі права і правовідносин;</li> <li>● орієнтація на себе, прагнення бути успішним у виконанні професійного обов'язку.</li> </ul>
<b>ПОВЕДІНКОВИЙ</b>	<b>Комунікативні здібності</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>● мовленнєві здібності: вміння зв'язно, логічно, точно виражати свої думки, відповідно до граматичних, орфоепічних, синтаксичних норм мови;</li> <li>● комунікативні здібності: комунікативність, доступність, відкритість, доброзичливість;</li> <li>● схильність та цікавість до роботи з людьми, здібність розумітися на їхніх індивідуальних особливостях та можливостях;</li> <li>● здібність виявляти емоційний стан партнерів зі спілкування та відповідно до цього будувати свої комунікативні дії;</li> <li>● терпимість, врівноваженість, стриманість, самовладання, низький рівень ворожості та агресивності, впевненість у собі [3: 174].</li> </ul>
	<b>Комунікативні уміння</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>● уміння адекватно застосовувати прийоми рефлексивного і нерефлексивного слухання;</li> <li>● уміння кодувати / декодувати вербальні та невербальні повідомлення партнерів;</li> <li>● уміння ставити питання;</li> <li>● уміння психологічно стимулювати комунікативну активність партнерів;</li> <li>● уміння психологічно правильно, ситуативно обумовлено, відповідно до субординації вступати у спілкування;</li> <li>● уміння вирівнювати емоційне напруження у бесіді, долаючи психологічні бар'єри у спілкуванні;</li> <li>● уміння сприйняти і зрозуміти те, що співрозмовник навмисно намагається приховати [4: 81];</li> <li>● уміння обирати стиль спілкування відповідно до ситуації, прогнозувати реакції партнерів на власні комунікативні дії;</li> <li>● уміння висловлюватися логічно, зв'язно і цілісно.</li> </ul>
<b>КОГНІТИВНИЙ</b>	<b>Комунікативні знання</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>● знання рідної та, як мінімум, однієї іноземної мови;</li> <li>● знання психологічних особливостей спілкування;</li> <li>● знання правил офіційної субординації, знання і дотримання етикетних норм і правил ділового мовлення;</li> <li>● знання засобів впливу на аудиторію та прийомів справляти враження;</li> <li>● знання засобів і прийомів встановлення, підтримки і завершення психологічного контакту для досягнення комунікативної мети;</li> <li>● соціокультурні знання реалій країни, мова якої вивчається;</li> <li>● адекватна самооцінка юриста, оцінка ним партнерів та ситуації професійного спілкування.</li> </ul>

- кожен із визначених показників має свої критерії вираженості, для встановлення яких нами враховувались особливості юридичної діяльності як діяльності правоохоронної, правозастосовчої, пов'язаної з нормами права.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на експериментальну перевірку запропонованих показників та критеріїв сформованості комунікативної компетентності у майбутніх юристів та визначення рівнів розвитку цієї якості.

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя. Авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Лівенцова В.А. Формування культури професійного спілкування у майбутніх менеджерів невиробничої сфери: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Вінниця, 2002. – 197 с.
3. Прикладная юридическая психология: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. А.М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 639 с.
4. Сидоренко Е.В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии. – С-Пб.: Речь, 2002. – 208 с.

**УДК 37.034:371**

**І.П. Марчук**

### ***СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРАВООХОРОНЦЯ***

*Стаття присвячена обґрунтуванню системи формування професійно-моральної компетентності майбутнього працівника правоохоронних органів в умовах вищого юридичного навчального закладу МВС України.*

*This article is devoted to substantiation of the system of formation of moral professional competence of the future employee of the lawenforcement body in Higher law institution of Ministry of Internal Affairs of Ukraine.*

Удосконалення процесу професійно-морального становлення працівників правоохоронних органів зумовлюється насамперед специфікою їхньої праці, ускладненням соціально-економічної ситуації, а також недостатньою розробленістю цієї проблеми у педагогічній теорії і практиці. Нові кардинальні перетворення в Україні вимагають якісної перебудови механізму відтворення кадрового потенціалу правоохоронних органів відповідно з вимогами сучасного суспільства, нової освітньої парадигми.

Проблема морального виховання посідає чільне місце у системі підготовки фахівців, професійна діяльність котрих безпосередньо пов'язана з врегулюванням суспільних відносин. Результати аналізу теорії і практики морального становлення особистості показують, що окремі професії ставлять до фахівця, крім загальних суто визначених, специфічні моральні вимоги. У нашому випадку мова йде про професію правоохоронця, де особлива увага звернена на формування їх моральних якостей. Вивчення відповідних наукових праць засвідчує, що ця проблема науковцями досліджувалась в наступних напрямках: підготовка призовної молоді та вступників до військових навчальних закладів – О.Ю. Пашенко [12]; професійне виховання курсантів – О.В. Баранов [1], Г.І. Васильєв [3], В.І. Дяченко [6], М.В. Жиленко [7], М.М.Ісаєнко [8], М.М. Козяр [9], С.О. Кубіцький [10], А.С. Морозов [11], О.Ф.Удовиця [13]; підвищення професійної компетентності працівників органів внутрішніх справ – В.О. Безбородий [2], М.М. Дідик [4].